

Az ötnapos háború és a hideg béke időszaka

Gönczö Levente Zoltán
ELTE TÁTK Nemzetközi tanulmányok BA II. évf.
Témavezető: Huszka Beáta
2012. április 3.

Tartalom

Bevezetés	2
A felolvasó konfliktus anatómiája	8
Biztonságpolitika és IR.....	12
Nemzetközi jogi problémák.....	15
Geostratégia, geopolitika	19
Összegzés, konklúziók.....	23
Kitekintés	25
Bibliográfia	26

Bevezetés

A bipoláris világrend végéhez közeledve a Szovjetunió forrásai nagy részének feláldozásával belebukott a fegyverkezési- és űrversenybe, a létrejövő Oroszország pedig nemcsak a közép- és kelet-európai államok feletti politikai befolyását veszítette el, hanem a transzkaukázusi szubrégió feletti ellenőrzést is. A szovjet blokk felbomlásában minden bizonnyal szerepet játszott a szuperhatalom és szatellitállamai gazdasági teljesítőképességének kudarca, sőt a civil társadalom rendszerrel szembeni ideológiai kiábrándultsága is.¹ A Szovjetunió felbomlásáról 1991. december 20-ától Alma-Atában tárgyaltak, ahol megegyeztek a nemzetközi szervezeti tagsági kérdésekben. A szovjetek állandó tagságát az ENSZ Biztonsági Tanácsában Oroszország örökölte, míg a vagyont „*arányosan és logikusan*”² osztották meg.

A szerződést 1991. december 31-én Jelcin orosz elnök ratifikálta, így az *uti possidetis*³ elve szerint létrejött Oroszország és további 11 utódállam:⁴ Ukrajna, Kazahsztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán, Fehéroroszország, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Azerbajdzsán, Moldávia, Örményország és Grúzia.

A Szovjetunió dezintegrációja – amely egyébként sem volt tüntetésektől, belharcoktól mentes⁵ – rengeteg közös megoldatlan társadalmi és nemzeti ügyet hagyott maga után. Ennek menedzselésére egy új nemzetközi szervezetet hoztak létre, a *Független Államok Közösségét*, amiben Oroszország – mint a legnagyobb lélekszámú és területű ország – ma is domináns szerepet tölthet be. Négy területről⁶ azonban nem sikerült

¹ Sz. Bíró Zoltán: A FÁK-térség: Az integráció politikai esélyei

² Dunay Pál Bevezetés a nemzetközi közjogba I. (NTb25/1) kurzusán hangzott el. 2010/2011-es tanév II. félév

³ *uti possidetis*: „ahogy birtokoltátok”, nemzetközi jogi kifejezés. A Szovjetunióon belül meglévő közigazgatási területek határait figyelembe véve jöhettek létre az utódállamok.

⁴ A Szovjetunió hivatalosan 15 államból állt, de a három balti állam kivonta magát a tárgyalásokból, mivel őket erőszakos expanzióval kebelezték be a szovjetek. Emigráns kormányaik továbbra is működtek Londonban és Washingtonban. Ennek okán 11 utódállammal kellett egyezkedniük, vitás kérdéseiket rendezniük.

⁵ Lettországból az orosz csapatok megpróbálták megfékezni a kiválást, háború tört ki Hegyi-Karabahban 1988-ban, majd 1991-ben. Dél-Oszétiában és Transznysiszftrában polgárháború folyt, amelyek a felbomlásra vezethetők vissza.

⁶ 1. Abházia, Adzsária ellentéte Grúziával

megállapodni a tagállamokkal, ahol így a konfliktusok továbbra is megmaradtak. A szakirodalom ezeket *frozen conflicts*-ként⁷ emlegeti, mivel a kérdéseket ténylegesen csak elnapolták, így várható volt, hogy a későbbiekben „felolvadnak”, és akár egy háborúban is eszkalálódhatnak.

A kérdés azonban az, hogy a közelmúltban miért Grúziában kerültek felszínre a nagyjából 15 éve „befagyasztott konfliktusok”. A Nagy-Kaukázus központi részén fekvő állam, Dél-Oszétia (lásd térképmelléklet: lila csíkokkal Abházia, sárga csíkokkal Dél-Oszétia, fekete csillaggal Tbiliszi, a grúz főváros) először 1990-ben hozott létre saját parlamentet és nyilvánította ki szuverenitását a Szovjetunióon belül. Az autonómiáját azonban Grúzia még ez év decemberében megvonta és rendkívüli állapotot hirdetett ki, melyet Gorbacsovnak kellett tisztáznia. A szovjet államfő érvénytelenítette mindkét fél határozatait, azaz visszautasította az oszét függetlenedést és Tbiliszi háborús gondolatait is. 1991-ben a dezintegrációkor azonban újabb kísérletet tett Chinvali (a dél-oszét *de facto* főváros) érdekeinek érvényesítésére, ezért másodjára is bejelentette elszakadási szándékát,

melyet 1992 januárjában egy népszavazással is megerősített. Tbiliszi a *clausewitzi politika-definícióra*⁸ hivatkozva megkezdte a fegyveres rendezést. 1992 nyarán orosz közvetítéssel sikerült megfékezni a vérengzést és ideiglenes

tűzszünetet kötöttek egymással a felek. A helyzet azonban korán sem rendeződött, a villámháború állóháborúvá transzformálódott, és Dél-Oszétia elkezdte nem létező államiségát építeni. Saját parlamentet hozott létre, sőt 1993. december 23-tól saját alkotmánnyal is bírt, saját magát pedig Dél-Oszét Köztársaságnak hívta. Az instabil

2. Dél-Oszétia konfliktusai Grúziával

3. Hegyi-Karabah konfliktusai Örményországgal

4. Transznisztria (Dnyeszter Menti Köztársaság) függetlenedése

⁷ frozen conflicts (ang.) = befagyasztott konfliktusok

⁸ „A háború nem más, mint a politika folytatása más eszközökkel”

helyzetet sem a FÁK, sem pedig az 1995-ben bevont EBESZ nagykövetek nem tudták rendezni, a helyzet tovább romlott.

2003 tavaszán kezdődtek meg a készülődések Grúziában, azaz ekkorra már körvonalazódott egy lehetséges forradalom (később: *színes forradalmak*⁹) víziója, amely – mint sejthető volt - Tbiliszből kiindulva az egész volt szovjet érán végigsöpörhet. A kormány mind gazdasági, mind pedig politikai stabilizációt szorgalmazott. Még ez évben megkezdtek a „*csempészet elleni háborút*” (*war on smuggling*), melynek célja a jövedéki adókkal nem terhelt és behozatali engedéllyel nem rendelkező orosz finomliszt korlátozása volt, amellet, hogy ez jó ürügyként szolgált az orosz határok lezárására és a „törékeny” észak-kaukázusi régiókkal való kapcsolatok megszakítására is. Az ellenőrzéseket fegyveres rendőrök, illetve a 2004. január 25-én Eduard Shevarnadzét váltó forradalmi, nacionalista kormány, Mihail Szaakasvili pártemberei végezték.¹⁰ A razziák Goriban (*Shida Kartli* régióban), az egyik oszétok által lakott városban kezdődtek meg, irányítójuk Irakli Okruashvili,¹¹ Szaakasvili kormányának védelmi minisztere volt. Először a városból vezető utakon 13 ellenőrzőpontot létesítettek, majd 40, a tartományba vezető utat (beleértve az Oroszországba vezető *Roki* alagutat is) zártak el a forgalom elől, precízen ügyelve a grúzok által lakott települések megközelíthetőségére. Szaakasvili júliusban rádiós és televíziós interjúban is megerősítette, hogy: „Lezártuk gazdasági határainkat. Grúzia újra megerősödhet és a saját lábára állhat. Erősebbnek kell lennie minden tekintetben – katonailag, gazdaságilag és politikailag is.”¹²

A moszkvai diplomácia már ezeket a lépéseket sem nézte jó szemmel, de mikor egy tárgyaláson Szaakasvili bejelentette a Kremlben, hogy Grúzia kész bekapcsolódni a már 5 éve zajló második csecsen háborúba, komoly retorziókkal találta magát hirtelen szemben. Oroszország még erőteljesebben lépett fel a grúz szecesszionista területek megsegítésében. Adzsária szuverenitását biztosítandó a moszkovita Aslan Abashidze került az autonóm

⁹ Grúzia: rózsás forradalom (2003), Ukrajna: narancsos (2004), Kirgizisztán: tulipános (2005)

¹⁰ A forradalmi kormány megalakulása és Shevarnadze elnök lemondása között valójában 3 hónap telt el, amíg az ország átmeneti kormányzás alatt állt. Az elnöki teendőket Nina Burjanadze látta el, aki Szaakasvilihez hasonlóan a Egyesült Nemzeti Mozgalom (United National Movement) párthoz tartozott.

¹¹ 2007-ben Okruashvili lemondott posztjáról, az elnököt zsarolással, az emberi jogok megsértésével vádolta meg, és egy új párt létrehozását jelentette be. 2008 márciusában a rágalmozás miatt a grúz bíróság – távollétében – 11 év börtönbüntetésre ítélte, ő azonban Franciaországba emigrált.
(<http://www.rferl.org/content/article/1072724.html> - utolsó letöltés: 2012. április 4.)

¹² „We have closed our economic borders. Now Georgia should get stronger and get back on its feet. It should get stronger in all respects— militarily, economically and from the point of view of policing.” (Imedi TV-ben elhangzott riport BBC által feliratozva, 2004. július 19.)

tartomány élére, de tovább szította a grúz-gyűlöletet Dél-Oszétiában és Abháziában is. Szaakasvili is folytatta ruszsofób, nyugatbarát retorikáját, kérvényezte felvételét az EU-ba és a NATO országai közé.

Cory Welt - az amerikai *Európai, Orosz és Eurázsiai Tanulmányi Intézet* igazgatóhelyettese és szakoktatója - szerint Grúzia viselkedésének megváltozására, illetve annak félreértésére a kétértelműség adhat magyarázatot. A kormány és hivatalnokaik a *defenzív politika* jegyében, csupán a belső piac erősítése, így gazdasági érdekek miatt, és az ország politikai stabilizációja érdekében tettek lépéseket. E mellett szólhat az az érv is, hogy Grúzia valóban ekkor esett át egy forradalmon, az új kormány legitimációja és beiktatása is nehezen történt meg, valamint tényleg nagy kárt okoztak az Ergnati¹³ feketepiacra kerülő csempészáruk. Az oroszok és a szecesszionista dél-oszétek azonban meg voltak győződve az akciók *offenzív* mivoltáról: a legfőbb cél az oszétok által lakott tartomány ellehetetlenítése, az ellenállás lehetőségének korlátozása, majd pedig Grúziába való visszaolvasztása volt. Welt szavait idézve: „Elméletileg mindkettő lehetséges, gyakorlatilag pedig mindkettő valószínű.”¹⁴

A forradalom és Szaakasvili akciói tehát felerősítették a radikális nemzeti felfogás ideológiáját, és területi integritásának megőrzése érdekében (értsd: Dél-Oszétia, Abházia, és Adzsária benntartásával) polgárháborút kezdeményeztek a szakadár területeken. 2004 tavaszán indultak meg az első hadműveletek Adzsáriában, 2006-ban pedig megtámadták Dél-Oszétiát is. Oroszország ekkor még erős jelenlétével – hiszen katonai bázisa volt Adzsária kvázi-fővárosában, Batumiban és Dél-Oszétiában is – biztosítani tudta a területek függetlenségét, és gazdasági valamint politikai szankciókkal sújtotta az agresszorként aposztrofált Grúziát. 2006 márciusában gazdasági embargót vezettek be az innen érkező borokra, amiknek egyébként a felvásárló-piacát 90%-ban Oroszország jelentette, de következő hónapra erre a sorsa jutott a kiváló minőségű grúz ásványvíz is. A következő sokkot a folyó év telén egy rejtélyes gázcsőtörés jelentette, minek következtében nagyjából 2 millió ember maradt fűtés nélkül. Tbiliszi spekuláns gondolataira kifejezetten rossz hatással volt az is, hogy a vezetékek helyreállításával az oroszok rengeteget késlekedtek. Szaakasvili kormánya nyár derekán jelentette be, hogy az orosz békefenntartók és fegyveres erők kivonulását követeli, aminek az lett a következménye, hogy szeptemberben

¹³ Kisváros Grúziában, a feketepiacáról volt híres.

¹⁴ Cory Welt: The thawing of a frozen conflict – The internal security dilemma and the 2004 prelude to the Russo-Georgian War (71. Oldal)

kitört a „kémbotrány”. Négy értelmiségi oroszot fogtak el Tbilisziben és hurcoltak bíróság elé – mint utólag kiderült, ártatlanul. A moszkvai vezetőség válasza erre a grúzok vízumkötelezettsége volt Oroszországba történő beutazáskor, a grúzok által vezetett cégek erőteljes diszkriminálása, a grúz etnikum deportálása, és a földgáz-árak megduplázása. Tbiliszi 2007 áprilisában az Emberi Jogok Európai Bíróságán is feljelentette északi szomszédját, az elmarasztalás azonban nem hozta meg a várt sikereket. Erre válaszul 2008. április 16-án Putyin elfogadtatott a Kremlben egy „speciális orosz-oszét kapcsolatokra” vonatkozó rendeletet, majd következő lépésként megnyitotta a dél-oszét tartomány fővárosában az Orosz Külügyminisztérium képviseleti irodáját. Az orosz békefenntartók a minisztérium utasítására pár héten belül megkezdték a grúz etnikumú lakosok kiutasítását Dél-Oszétiából. A konfliktus tovább mélyülését jelezte az is, hogy augusztus első napjaiban már oszét félkatonai szervezetek bombázták a tartomány grúzok által lakott falvait, jóllehet ez az akció nem orosz utasításra történt. Ez a lépés *de facto* mégis az elismerés jele volt a terület Grúziából való kiválásának.¹⁵ A feszültség tovább fokozódott, amikor egy pilóta nélküli grúz katonai gép engedély nélkül berepült az immáron oroszok által felügyelt területek felé, melyet végül az orosz légierők likvidáltak. Minden bizonnyal ez volt az „utolsó csepp”, a *casus belli*¹⁶ és végül 2008. augusztus 7-én éjjel – a pekingi nyári olimpiai játékok megnyitójának estéjén – megrohamozták a grúz csapatok Dél-Oszétiát. A harcokba pár óra múlva pedig már több ezer orosz katonai is bekapcsolódott. Nógrádi György biztonságpolitikai szakértő szerint a grúzoknak valaki szándékosan tanácsolhatta, hogy 7-én éjjel indítsák meg a támadást, mert ekkor mindenki az Olimpiai Játékokra fog figyelni, de nem így történt.¹⁷ A háborús offenzíva hivatalosan augusztus 8-án reggel indult meg. A grúz seregek megostromolták Chinvalit, Oroszország válaszképpen blokád alá vonta hadihajóival Grúzia legjelentősebb kikötővárosát, Potit. Több lakónegyedet is találatok értek, a halottak száma 1000 fő fölé emelkedett az orosz források szerint, míg Tbiliszi 130 áldozatról beszélt.¹⁸ Másnapra megérkeztek a nyugati tárgyalók, felszólították a feleket a háború azonnali beszüntetésére, Grúzia hajlandó felajánlani a tűzszünetet, de ezt Oroszország visszautasítja. Abházia mozgósítja csapatait, sikeresen elfoglalja a Kodori-szorost. A villámháború végül augusztus 12-én Abházia és

¹⁵ Peter Roudik: Russia: Legal Aspects of War in Gergia. In: The Law Library of Congress – Russian Federation– 14. September 2008. (3. oldal)

¹⁶ lat. = a háború kitörésnek oka, háborús ürgy

¹⁷ http://www.honvedelem.hu/cikk/0/12208/nogradi_gyorgy_oroszgruz_haboru.html

¹⁸ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20080812-deloszetia-gruzorosz-haboru-naprol-napra.html>

Dél-Oszétia okkupációjával ért véget, a grúz sereg jó része megsemmisült, maradék fegyveres erőiket Tbiliszi köré vonták össze. A béke megkötésében az Unió soros elnöke Nicolas Sarkozy közvetített, s elérte, hogy az oroszok által megszállt területek (kivéve persze a két autonómiát) visszakerüljenek Grúziához. Szaakasvili ugyanezen a napon egy időben a háború felfüggesztésével bejelenti, hogy országa kilép a Független Államok Közösségéből.

A harcok megkezdése azonban nem volt váratlan esemény - gondos előkészületek előzték meg mindkét fél részéről. Grúzia például 2003-ban GDP-jének még csak nagyjából 1%-át fordította hadseregének modernizálására, ez a szám 2006-ra viszont 5,2%-ra növekedett.¹⁹ Jelentős mennyiségben vásárolt a Cseh Köztársaságtól harckocsikat, helikoptereket, páncélozott csapatszállítókat és egyéb légvédelmi eszközöket. Bulgária és Kazahsztán szállította a harckocsi-elhárító rakétákat (1200 darabot), Izrael és az USA pedig a könnyűfegyvereket, illetve a kommunikációs eszközök jó részét.²⁰ Moszkva figyelve az eseményeket az észak-kaukázusi katonai körzetben hatalmas orosz ütőerőt halmozott fel. Még a konfliktus kirobbanása előtt nyolc gépesített lövészezred, két harckocsiezred, három tüzérezred, valamint két légi szállítóezred állomásozott a környéken, bevetésre készen. Ezzel szemben Grúzia 33 ezer fős katonai létszáma jelentéktelennek bizonyult, és már az sem segíthetett rajtuk, hogy az Egyesült Államok saját költségein szállította haza az Irakban állomásozó grúz kontingenst.

A laikusok számára megdöbbentő és a mai napig érthetetlen lehet, hogy egy ilyen kis ország, melynek lakossága még az 5 millió főt sem éri el, miért kezdett háborúba a nála sokkal nagyobb, fejlettebb atomhatalommal, Oroszországgal. A dolgozatban erre a kérdésre keresem a választ, így az orosz-grúz kapcsolatok szélesebb kontextusába helyezve a 2008 augusztusában lezajló ötnapos háborút. Munkám során igyekszem kitekinteni arra, hogy miért eszkalálódtak a harcok, miért vonultak be orosz csapatok a térségbe, és az eseményeknek milyen politikai, geopolitikai hatásai voltak a nemzetközi rendszerre, valamint a kereskedelemre, beleértve a globális világrégiókat, így az Európai Uniót is.

¹⁹ A GDP átcsoportosítása magyarázható azzal is, hogy a NATO-hoz való csatlakozás bizonyos katonai modernizációt követelt.

²⁰ Rácz András: A katonai dimenzió. In: A grúz-orosz válság értékelése (2008)

A felolvadó konfliktus anatómiája

A konfliktusok kiolvadásának megértéséhez Samuel P. Huntington 1968-as *Political Order in Changing Societies* című könyve szolgál alapul. Publikációjának egyik kulcsmondata, hogy „*a konszolidáció békét szül, az átalakulás pedig instabilitást*”.²¹ Amennyiben az állítást igaz axiómaként fogjuk fel, megérthetjük azt is, hogy miért kérdőjelezte meg annyi nemzetközi kapcsolatok szakértője azt az 1990-es évekre kialakuló örömteli izgalmat, amelyet a *demokratikus béke-elmélet*²² okozott. Naivitásként kezelték a gondolatot, hogy ez az újonnan létrejövő demokráciákra is vonatkozik majd, amivel aztán egy új korszakba érkezünk, ahol megvalósulhat a „*kanti örök béke eszméje*”²³. Ez ha nem is rögtön egy világkormányzat létrejöttét, de egy olyan békezőnát jelentene, amely a liberális demokráciák közötti érdekközösség, s ami együttes erővel képes fellépni az autoriter társadalmakkal szemben.

²¹ Samuel P. Huntington: A politikai berendezkedés átalakuló társadalmakban. 1968. (43. oldal)

²² A racionalista demokratikus béke-elmélet Bruno Bueno-Mesquita megfogalmazásában ugyanis kimondta, hogy a liberális demokráciák (melyek Fukuyama szerint a szovjet blokk felbomlásával jönnek el) egymással nem fognak háborúzni, de harcban állnak majd minden autoriter jellegű társadalommal, sőt ha szükséges, akkor akár fegyveresen is exportálják számukra a demokráciát.

²³ Hat definitív tétel teljesülése kell az örök béke megvalósulásához:

1. „Nem szabad békekötésnek tekinteni olyasmit, ami egy jövőendő háború okául szolgáló titkos fönntartással köttetett.”
2. „Egyetlen önálló államot sem szabad (kicsiny-e vagy nagy, itt egyre megy) örökség, csere, vétel vagy ajándékozás útján más államnak megszereznie.”
3. „Az állandó hadseregek (miles perpetuus) teljesen megszüntetendők idővel.”
4. „Nem szabad államadósságot csinálni a külső államüzletekben.”
5. „Egyetlen államnak sem szabad erőszakkal más állam alkotmányába vagy kormányzatába beleavatkoznia”
6. „Háborúban egyetlen államnak sem szabad a másik féllel szemben olyasmire vetemednie, ami az eljövendő békébe vetett kölcsönös bizalmat szükségképp lerontaná, úgymint: orgyilkosok, méregkeverők fölbérlése, alkuizézésre, árulásra való bujtogatasra az ellenséges államban stb.”
In: Szénási Éva: Elméletek az európai egységről I., Immanuel Kant: Az örök béke (Zum Ewigen Frieden) 51. oldal

A politikai átalakulás - így a demokratizálódás is - mindig sokk-ként éri a politikai intézményrendszer átalakulását (főleg, ha gazdasági nehézségek, fejletlen intézményi struktúra és egyenetlen fejlesztések a jellemzőek), tehát az első fázisban gyakran a demokratikus változások dinkább destabilizáló hatásúak. (Lásd *függvény*,²⁴ ahol az x

tengelyen a „nyitottságot”, az y tengelyen a „demokratizáltságot” ábrázoljuk.) Ezt szemlélteti Grúzia esete is. Az országban robbanásszerű volt a „politikai emancipáció” lejátszódása, azonban a meglévő politikai intézményrendszer nem állt készen a demokrácia adoptálására. Tehát Grúzia (általánosabban a poszt-szovjet térség) befagyasztott konfliktusai a saját „befagyasztott átalakulásának” legláthatóbb

következményeként értelmezhetők.²⁵ Az autoriter rezsimek ugyanis „jegelni” próbálják a konfliktusokat, hogy fenntarthassák a stabilitást. Amikor azonban kezdetét veszi a(z) – megkésett – átalakulás, a rendszer képtelen kezében tartani az irányítást, és nemcsak általános politikai instabilitást hoz a váltás, hanem az eddig jegelt konfliktusok is „felolvadnak”.

Grúzia nagy áttörése azért sem járhatott sikerrel, mert „*a tömegeket anélkül vonták be a politikába, hogy a politikai szocializáció lezajlott volna*”²⁶. A politikai kultúra mellett a megfelelő intézményi struktúra is hiányzott. A „*deinstitutionalizáció*” során a régi intézmények megszűntek és/vagy irrelevánssá váltak, még az újak kifejlődése előtt. A tömegek részvételét nem tudták biztosítani a megfelelő formális és informális

²⁴ Ian Bremmer: *The J Curve, A New Way to Understand Why Nations Fall and Rise* (2006). 6. oldal

²⁵ David Aphradidze, David Siroky: *Frozen Transitions and Unfrozen Conflicts, Or What Went Wrong in Georgia?* In: *Yale Journal of International Affairs* Spring/Summer 2010.

²⁶ Huntington: *Political Order in Changing Societies* (1968) – „groups become mobilized into politics without becoming socialized by politics” (83. oldal)

adminisztratív bázisok nélkül.²⁷ Ezért a rendszer gyakorlatilag összeomlott, erőteljes instabilitást hagyva maga után. A kialakult kaotikus helyzet különféle „*nacionalizmus-variációk*” melegágyává vált, amibe persze a kirekesztő, és az etnikai homogenitást szorgalmazó nacionalizmusok is beletartoznak.²⁸ Mind az oszétek (akik Észak-Oszétiahoz szerettek volna csatlakozni), mind pedig a grúzok részéről volt némi törekvés egy egységes, homogén nemzetállam létrehozására.

A változás a nemzetközi rendszer felülvizsgálatára készítette a szakembereket, a középpontban az egykori „anyaország” viselkedése és politikai interakciói állnak. Az átalakulást sokan egyetlen ponthoz (a hidegháború végéhez és a Szovjetunió felbomlásához) kötik, mások pedig egy folyamatként írják le.²⁹ Utóbbiak közé tartozik Sir Christopher Meyer, aki szerint a grúz háború kitörésével véget ér a hidegháború után zajló átmeneti korszak (a hideg béke), és megindult a *Bécsi Kongresszus* döntéseire alapuló világrendhez hasonló nemzetközi rendszer kialakulása.³⁰ 1815. június 9-én a jelenlévő államok megállapodtak Európa felosztásában, mely célja a közép-európai helyzet stabilizálódása volt. Nyugat-Európa helyzetére további megoldásokat kellett keresni, ezért az orosz cár felajánlotta, hogy a későbbiekben ő biztosítaná a térséget. A 2000-es években egy hasonló folyamat játszódhat tehát le, amelynek kezdetét az jelezte, hogy egyre gyakrabban volt olvasható Oroszországgal kapcsolatosan a *neoimperialista* jelző.³¹ Erre hivatkozik Igor Zevelev is egy publikációjában: szerinte a moszkvai kormány attitűdjét meghatározza a „*pragmatizmus győzelme a birodalmi örökség fantomjai felett.*”³² Az

²⁷ Edward Mansfield és Jack Snyder ezeket együttesét hívja reprezentatív és adminisztratív intézményeknek. (In: David Aphrasidze, David Siroky: Frozen Transitions and Unfrozen Conflicts, Or What Went Wrong in Georgia? In: Yale Journal of International Affairs Spring/Summer 2010. (124. oldal)

²⁸ David Aphrasidze, David Siroky: Frozen Transitions and Unfrozen Conflicts, Or What Went Wrong in Georgia? In: Yale Journal of International Affairs Spring/Summer 2010.

²⁹ Czene Gréta: A grúziai háború és az új nemzetközi rendszer (2008)

³⁰ Christopher Meyer: A return to 1815 is the way forward for Europe (2008)

³¹ Gereben Ágnes külügyi szakértő, az ELTE tudományos főmunkatársának a véleménye szerint Putyin hatalomra kerülése óta minden lépés a KGB forgatókönyve alapján arra irányul, hogy a sértett Oroszország visszaszerezze a nagyhatalmi státusát, akár egykori területeinek visszaszerzésével, amelyet a Nyugat kénytelen lesz elfogadni, hiszen a világ köölaj-készleteinek jelentős része nála található. Forrás: http://atv.hu/belfold/2008_aug_magyarorszag_is_erintett_a_gruziai_haboruban_video.html (utolsó letöltés: 2011. november 4.)

³² Igor Zevelev: Russia's Policy toward Compatriots in the Former Soviet Union. In: Russia in Global Affairs 1 (January – March 2008)

orosz politikai vezetők 1993-tól ugyanis meg voltak arról győződve, hogy az a legjobb politika, ha a határokon kívül rekedt oroszok számára kettős állampolgárságot biztosítanak. S bár ez nemzetközi jogilag is vitás kérdés volt,³³ mégis több mint 40 ország fogadta el a kibocsátott útleveleket.³⁴ Ezáltal kreált Moszkva legitim jogalapot maga számára ahhoz, hogy megvédhesse a „külföldön” tartózkodó állampolgárait, érdekében döntéseket hozzon, megteremtve a „külföldi honfitársak”³⁵ koncepciót. Mindezekből már egyenesen következett az a neoimperialista retorika, mely kimondta, hogy az orosz nemzet a dezintegráció során erőszakkal szét lett szakítva és megilleti az (újra)egyesülés joga. A probléma még akutabb módon jelentkezett azokon a területeken, ahol az „ott rekedt” oroszok vagy oroszbarát népek és egyéb etnikumok békés együttélését már nem tudta biztosítani a megszűnő szuperhatalom (pl. *frozen conflicts* autonómiái). Putyin erőskezü kormányzása idején nyomatékosan hangsúlyozták az ezen országban élő honfitársak védelmének felelősségét, ezt azonban Medvegyev már nem propagálta ennyire következesen (releváns problémaként csak akkor kellett volna ezzel számolni, ha a FÁK az EU-hoz hasonló mély integrációt készülne létrehozni). Lehetséges tehát, hogy Grúzia azért döntött a 2008-as beavatkozás mellett, mert a jobb tárgyalópozícióját még a Medvegyev-ciklus alatt kívánta elérni, tekintve hogy Putyin olykor radikális politikájával nehezebben boldogult volna. 2012. március 4-én elnökválasztást tartottak Oroszországban, ahol Vlagyimir Putyin a leadott szavazatok több mint 61 százalékát szerezte meg, ami közel 45 millió választópolgár voksát jelentette. Ellenfelei elismerték és legitimnek tekintik a győzelmét, azonban több hírforrás (köztük a RIA és a BBC is) problémásnak ítélte. Bár a beiktatás még nem történt meg, egy riportban elhangzott kérdésre, miszerint mik a jövőbeli tervek az orosz-grúz kapcsolatok rendezésére, azt felelte, hogy előbb el kell érnie, hogy

³³ A kettős állampolgárság intézménye azért volt nemzetközi jogilag megkérdőjelezve, mert a hágai Nemzetközi Bíróság a Nottebohm-ügyben hozott ítéletében leszögezte, hogy az állampolgárok diplomácia védelme csak azon országoktól lehetséges, amelyekben életvitel-szerűen tartózkodnak. Mivel az orosz állampolgársággal rendelkező külföldi honfitársak Abháziában és Dél-Oszétiában élnek csak Grúzia vonulhatott volna fel védelmük érdekében.

³⁴ Egyedül Türkmenisztán állt az útjába, aki 2003-ban visszavonult a megállapodástól, majd őt követte a kirgiz parlament 2006-ban, és Örményország 2007-ben. Oroszország kezében ekkora a legjelentősebb fegyver a FÁK tagsággal való fenyegetés volt, amire végül csak Türkmenisztán mondott nemet, és amolyan külső szemlélőként társult tagi státuszba helyezték.

³⁵ „compatriots abroad concept” (Igor Zevelev: Russia’s Policy toward Compatriots in the Former Soviet Union – 4. oldal)

Tbiliszi-ben is elnökválasztást tartanak. A tárgyalásos rendezés útját tehát Putyin csak Szaakasvili leváltásával tartja lehetségesnek.

A Szovjetunió felbomlása tehát megindította a nemzetközi rend átalakulását, s a stabil kétpólusú rendet multipoláris váltotta fel. A neorealisták előrejelzése szerint ez az instabilitás megnövekedésével jár, amihez rövid távon az autoriter rezsimek demokratizálódása is hozzájárul. Ezen államokban jól működő intézményi rendszer híján a nacionalizmus gyakran legitimációs eszközként jelenik meg, ahogy történt Grúziában is. Putyin ennek megakadályozására és a határontúli honfitársak megsegítésének érdekében erősítette meg az orosz befolyást a térségben. Medvegyev kormányzása alatt – bár a koncepció nem veszítette érvényét – ez az imperialista viselkedés meggyengült. Grúzia megragadta az elnézőbb szomszédságpolitika által nyújtott lehetőségeket és jobb tárgyalópozíció elérése érdekében döntött a katonai fellépés mellett. Célja minden bizonnyal egy villámháború volt, mellyel visszaszerezte volna szakadár területeit. A területi integritás pedig kiváló bizonyíték lett volna a Nyugatnak arra, hogy érdemes újra megfontolni a grúz NATO-csatlakozást.

Biztonságpolitika és IR³⁶

A biztonságpolitika szervezett emberi közösségek, államok és a nemzetközi rendszer biztonságával foglalkozik, de közvetve magába foglalja az egyének biztonságát is. A francia felvilágosodástól kezdve foglalkoztatta a filozófusokat, hogy az ember milyen kapcsolatban áll az állammal, hogyan érhető el szabadsága, vagy épp mik a kötelezettségei az államhatalom felé. A második világháború után egy fordulat következett be, a nemzetbiztonság fogalma került a fókuszba. Ezáltal egyfajta szakadék keletkezett az egyén és az állam biztonsága között. Ezt a gondolkodást tükrözték az ún. *realista nemzetközi kapcsolatok elméletek* is. *Kenneth Waltz*, a realizmus atyja így gondolkodott: az állam egységes szereplő (unitary actor), aki a saját védelmén túl az állampolgárai biztonságáért is felelősséggel tartozik, mindezt a politikai meggyőződésen kívül akár fegyveres eszközökkel is elérheti. Hasonlóan vélekedett *Hans Morgenthau*, aki a nemzeti érdek (az a hatalom és az arra való képesség, hogy az állam fizikai, politikai és kulturális identitását más

³⁶ IR (international relations theories = nemzetközi kapcsolatok elmélete)

nemzetek beavatkozásaitól megvédje) fogalmával operált. Vagy később a 80-as években Robert Jervis, aki megalkotta a „security regime” (biztonsági rezsim) fogalmát. Ez azokat az alapelveket és normákat foglalja magába, amik megengedik egy nemzet számára, hogy viselkedésükben önkorlátozást hajtsanak végre abban a hitben, hogy mások is így fognak tenni. A következőkben ezen elméletek segítségével szeretném bemutatni, hogyan értelmezhető az orosz-grúz kapcsolatok megromlása.

2004-től kezdve egy ún. jervis-i „*security dilemma*” (biztonsági dilemma) állt fenn a két ország között. Ez egy olyan csapdát jelent, amiben ha egy ország túl erős, éppoly hátrányt jelenthet számára, mint az, ha túl gyenge. Első esetben minden önvédelmi lépését képesek úgy értelmezni a vele szemben „alulmaradó országok”, hogy ellenük irányuló támadás; míg ha az állam túl gyenge, egy lehetséges agresszor felboríthatja a fennálló status quo-t³⁷. Így minden egyes lépés, amivel az egyik állam növelni akarja a biztonságát, egy másikét csökkenteni fogja, ami visszahatva rá végül saját biztonsági szintjét redukálja. (Erre a paradoxonra Jack Snyder és Barry Posen hívta fel a figyelmet)³⁸

Hasonlóképpen játszódhatott le Oroszország és Grúzia között is ez a dilemma. Tbiliszi csempészet elleni háborúja, és a szecesszionista Oszétia felé tett intézkedései, saját értelmezésében defenzívek voltak, Moszkva számára viszont fenyegetést jelentettek. Így a két ország saját biztonságának maximalizálása közben a végletekig provokálta „ellenfelét”, amely 2008 nyarán egy *blitzkriegben* (villámháborúban) csúcsosodott ki. Az eszkalálódást – azaz a biztonsági dilemma létrejöttét – több realista elmélettel próbálták igazolni a nemzetközi kapcsolatok szakértői. Az offenzív realisták, akik az állam hatalommaximalizáló magatartására helyezik a hangsúlyt (pl. *Mearsheimer*), úgy vélték, hogy Oroszországnak minden lehetséges eszközt be kell vetnie annak érdekében, hogy dominanciáját biztosítsa, és magához láncolja a törekény észak-kaukázusi régiót, de legfőbbképpen a Kaszpi-tenger térségét. Ez egyben azt is jelenti, hogy saját imperialista viselkedése a területi igényeivel legitimálhatóak, ezek megtartásához pedig akár - preventív jelleggel – fegyveres összecsapások is megengedettek. (A szakértők egy kisebb csoportja felhívta a figyelmet arra, hogy a fegyveres fellépés mellett valószínűleg a rózsás forradalom megtorlása és a radikális iszlám terjedésével szembeni harc állhat.) Ez az

³⁷ Jervis, R. *Perception and Misperception in International Politics* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1976, p.63

³⁸ Snyder, J. & Jervis, R. (1999) ‘Civil War and the Security Dilemma’, in Walter, B.F. & Snyder, J. (eds) (1999) *Civil Wars, Insecurity, and Intervention* (New York, Columbia University Press)

elmélet tehát jól magyarázza Moszkva érdekeit, azonban képtelen megválaszolni, hogy a Kreml miért várt 4 éven keresztül akaratának érvényesítésére, miért nem akarta eltávolítani soha Mihail Szaakasvilit pozíciójából, vagy miért nem akarta az egész országot (beleértve annak minden erőforrását) kontroll alatt tartani?

A defenzív realizmus valószínűbb magyarázattal szolgálhat a moszkvai politika megértéséhez. *Kenneth Waltz* és *Jack Snyder* a szükségszerűsége, információhiányra és a túlélésre koncentrálnak. Az ötnapos háborút kivételként kezelik, mert a legtöbb esetben egy állam a biztonsági dilemmára nem háborúval, hanem egyensúlymegtartással (*balancing*) vagy a potyautas-elmélettel (*bandwagoning*)³⁹ válaszol. Nem Oroszország lesz a hatalommaximalizáló aktor, hanem maga az USA, aki saját katonai jelenlét nélkül befolyásolja az általuk is preventívnek tartott háborút, melynek célja, hogy Moszkva déli szomszédja ne csatlakozhasson a CSTO potenciális ellenkatonai-szervezetéhez, a NATO-hoz. Sajnos azonban ez az elmélet sem képes választ adni arra a kérdésre, hogy a Kreml miért ismerte el Abházia és Dél-Osztétia függetlenségét.

A neoklasszikus realista elmélet szerint, melyet leginkább *Wohlforth* képvisel, egy államnak a becsületre, presztízszre, reputációra kell fókuszálnia. Ebbe egyfajta történelmi nézetet is beleolvaszt, így Oroszország ambivalens döntéseit is képes megmagyarázni. Mint a bipoláris világ szuperhatalma, egy valódi európai és ázsiai impérium nem hagyhatta, hogy egy nála jóval kisebb ország ellenszegüljön akaratának. Persze az EU-val és az USA-val ápolt – egyébként sem a legjobb – kapcsolatait nem akarta kockáztatni, ezért nem foglalta el Grúziát, de elismerte két autonóm területe függetlenségét. Ez az elmélet viszont nem ad magyarázatot arra a következtetésre, hogy Koszovó függetlenségét miért nem ismerte el a történetek fényében.⁴⁰

Végül a konstruktivisták magyarázatát szeretném bemutatni. Ők nem csupán a nemzetközi rendszer anarchiájából indulnak ki, hanem egy-egy interakciót ideációs és kognitív tükörben is vizsgálnak. Nem jellemző rájuk az úgynevezett „oksági monizmus”, azaz nem merev, hanem konstitutív feltárását végezzék. *Alexander Wendt* elmélete alapján tehát Moszkva a becsület és a béke fenntartója a térségben, amit nemcsak maguk az oroszok, hanem több a térségben élő oroszbarát nemzet is alátámaszt. Számukra az

³⁹ Potyautas-elmélet: a gyengébb államok egy nagyobb/erősebb entitáshoz csatlakoznak, csatlósként védelmet, kereskedelmi kapcsolatokat etc. kapnak, amivel kikerülik a dilemma „22-es csapdáját”.

⁴⁰ Andrei P. Tsygankov és Matthew Tarver-Wahlquist: Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide In: *Foreign Policy Analysis* (2009/5) 316. oldal

agresszor Grúzia zsarnokoskodása, és önálló külpolitikai utak „kitaposása” elfogadhatatlan volt, épp ezért támogatták az orosz döntéseket.⁴¹ Ez egyrészt megmagyarázza, hogy Moszkva miért döntött a háború mellett (nemzetközi tisztelet, becsület megtartása), és miért ismerte el az autonóm területek függetlenségét. Sajnálatos módon azonban arra képtelen választ adni, hogy Tbiliszinek milyen motivációi voltak a térség status quo-jának megváltoztatására.

Összegezve az elméletek szerteágazó szálait megállapíthatjuk, hogy teljesen bizonyos magyarázattal egyik sem szolgálhat. Bizonyos kérdéskörök megválaszolásához a történeteket egészében, több évre visszamenő kontextusban lehet csak értelmezni. Fontos részét képezik az érvelésnek a realista iskolák által megalkotott hatalomközpontú felfogások, de emellett a kapcsolatok institucionalista és emocionális oldalával is foglalkozni kell. Úgy gondolom, a legteljesebb elemzést tehát a különböző elméletek összekapcsolásával érhetjük el. Ezt fejezi ki az alábbi Max Webertől⁴² származó idézet is:

„Egy nemzet ugyanis megbocsátja érdekei megsértését, de becsületének megsértését nem feleli” /Max Weber/

Nemzetközi jogi problémák

Nemzetközi jogi értelemben mind Abházia, mind pedig Dél-Oszétia Grúzia területéhez tartozik. Ugyan a Szovjetunió felbomlásakor bejelentették függetlenedési szándékukat, egyetlen állam sem ismerte el őket, még Oroszország sem.⁴³ Ennek ellenére békefenntartókat állomásoztatott mindkét szakadár területen, hogy Tbiliszi integritásra való törekvését megakadályozza. A konfliktusok kiéleződése utáni katonai intervencióját részben azzal legitimálta, hogy a grúzok megsértették az *ENSZ Alapokmányt*,⁴⁴ amely szigorúan megtiltja az államok közötti fegyveres erőszak valamennyi formáját, részben

⁴¹ Andrei P. Tsygankov és Matthew Tarver-Wahlquist: Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide In: Foreign Policy Analysis (2009/5) 318. oldal

⁴² Weber, Max: Politika mint hivatás (28. oldal)

⁴³ Hoffmann Tamás: A grúz-orosz válság nemzetközi jogi dimenziói. In: A grúz-orosz válság értékelése (2008)

⁴⁴ ENSZ Alapokmány 2. cikk 4. bekezdés: „A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”

pedig az önvédelem jogosságára hivatkozott, amit egyébként az ENSZ Alapokmány 51. cikke is elismer. Ezt valóban nem lehetett volna kétségbe vonni, ha arányosan, az elszenvedett támadásnak megfelelő retorzióval élt volna Moszkva, de a jelentős túlkapás miatt már az amerikai érdekek is sérültek.

Az amerikai külpolitika prioritását korábban a „*Russia first*” szlogen határozta meg. Ekkor a fő cél még az Orosz Föderáció szanálása és kooptációja volt, hogy regionális stabilitást teremtsen, és prioritást élvezzen a megszülető unipoláris rendben. A folyamat azonban a vártnál jóval lassabban haladt, így 1994 környékén váltás következett be. Az USA eddigi orosz orientációja helyett – kisebb célként – a transzkaukázusi szubrégió stabilitását igyekezett elérni, részben azért, hogy éket verjen a potenciálisan veszélyes országok közé, részben azért, hogy biztosítani tudja az olaj- és kőolajexportot a Nyugat számára (lásd Geopolitika fejezetben bővebben).

Az USA az általános demokratizálódás és a belső struktúra megerősítése révén előkészíti az utódállamokat a „*hegemonikus rendbe történő kooptációra*”,⁴⁵ amely nem jelent mást, mint hogy az USA saját megbízható partnereivé tudja tenni őket és előkészítse a NATO-hoz való csatlakozást. Az orosz-grúz kapcsolatok természetesen jól beleillenek az orosz-transzatlanti kapcsolatok általános keretébe, ha úgy tetszik, a grúz kapcsolatokkal a klasszikus „*amerikai demokrácia-promóció posztszovjet területen végbement reneszánszát szolgáltatja*.”⁴⁶ Grúzia a 2003-as rózsás forradalom után viszonylag váratlanul esett át rezsimváltáson, az új elnök pedig elődjéhez hasonlóan élt a felkínálkozó lehetőséggel, és megkezdte az amerikai-grúz kapcsolatok szorosabbra fűzését. Az Államoktól kapott hűségért „cserébe” a korábban Amerikai- és Európa központú grúz kormány egyértelműen Washington felé fordult, mivel belátta, hogy az EU gázfüggősége révén képtelen feláldozni oroszbarát kapcsolatait.

Az Egyesült Államok befolyása jelentős mértékben megnőtt, Condoleezza Rice 2008. július 9-én Tbiliszibe utazott, hogy a grúz kormányfővel egy lehetséges NATO-csatlakozásról és a területi integritásról tárgyaljon. Rice így emlékezett vissza a megbeszélésekre könyvében: „*izgatott és impulzív volt, mindannyian tartottunk attól, hogy*

⁴⁵ Romsics Gergely: Az Egyesült Államok és a grúz-orosz konfliktus. Pp. 15. In: A grúz – orosz válság értékelése, 2008

⁴⁶ Romsics Gergely: Az Egyesült Államok és a grúz-orosz konfliktus. In: A grúz – orosz válság értékelése, 2008

kiprovokálja Moszkva fegyveres beavatkozását. Adzsáriában, egy másik szakadár régióban sikeresen provokált ki konfliktust, amikor Adzsáriát a külső és belső nyomás hatására sikerült Grúziába reintegrálni. Attól tartottunk, ez a precedens azt a gondolatot szülheti benne, hogy egy hasonló operációt sikerül végrehajtania azon a területen is, amely a Putyinnak kedves Szocsi közelében fekszik...” A visszaemlékezés szerint Rice figyelmeztette a grúz parlamentet, hogy egy esetleges háborúban Amerika – bár egyetért a hosszú távú célokkal – nem fogja támogatni Tbiliszit, Washingtonnak ugyanis nem érdeke egy személyes konfrontálódás Moszkvával. „Elnök Úr, bármit is tesz, ne engedje meg Oroszországnak, hogy provokálja Önt. Emlékezzen Bush elnök szavaira, miszerint Moszkva arra fogja kényszeríteni, hogy valamilyen ostobaságot kövessen el. Ne keveredjen konfliktusba az orosz fegyveres erőkkal! Senki nem fog segíteni magának, és veszíteni fog.”⁴⁷ Ebből a memoárból egyértelműnek tűnik, hogy az USA már 2008. Augusztus 8-át megelőzően tisztában volt azzal, hogy Szaakasvili fegyveres támadást kíván indítani a szakadár állam ellen. Bár az amerikai külpolitika látszólag elítélte ezt, a NATO-hoz való csatlakozást mégis szem előtt tartották. Mégis hogy tudott volna Grúzia az Észak- Atlanti Szerződés részese lenni, mikor annak egyik feltétele a területi integritása? Így a keleti történészek és nemzetközi kapcsolatok szakértők továbbra is úgy vélik, hogy maga az USA tanácsolta Szaakasvilinek, próbálja meg visszaszerezni befolyását Abházia és Dél-Oszétia felett.⁴⁸

Az Egyesült Államok hosszú ideje készíti elő Grúzia NATO csatlakozását, amellyel a kis kaukázusi állam totálisan szembe kerülne Moszkvával. Hogy ez lehetővé váljon, előbb jobb tárgyalópozíciót kell elérnie, melynek az egyik lehetséges módja az, ha kiprovokál egy illegitim orosz beavatkozást. A feszültséget tovább fokozták azzal, hogy az Amerikai Védelmi Minisztérium – már 2002 óta - mintegy 150 katonai tanácsadó részvételével⁴⁹ járult hozzá a fegyveres erők modernizálásához.⁵⁰ Ezzel a lépéssel Grúzia képessé vált arra, hogy katonai inváziót indítson a szakadár területei ellen, méghozzá egy olyan nemzetközi jogilag „kifogástalan” hadművelettel, amely az *ENSZ Alapokmányának* 2. cikkének 4. bekezdésének értelmezéséből fakad. Ebben rögzítették, hogy a

⁴⁷ Condoleezza Rice: No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington (359. oldal)

⁴⁸ http://rbth.ru/articles/2011/08/12/huddling_with_saakashvili_13252.html (Utolsó lehvívás: 2011. november 13.)

⁴⁹ Rác András: A katonai dimenzió (6. oldal). In: A grúz-orosz válság értékelése.

⁵⁰ A tisztek közül legalább százan a háború kitörésekor is az országban tartózkodtak.

tagállamoknak más államok függetlenségének korlátozása, politikai rendszerébe való beavatkozás, vagy területi épségének megsértése épp úgy tilos, mint az erőszakkal való fenyegetés, vagy maga az erőszak-alkalmazás. A nemzetközi jogászok már régóta foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy abszolút-e az erőszaktilalom vagy sem. A válasz általában igen, de kivételek – mint mindenhol – itt is akadnak. Például az önvédelem és területi integritás megőrzése, vagy pedig ha az ENSZ Biztonsági Tanácsa (BT) így határoz. Grúzia a területi integritásra, Moszkva pedig az önvédelemre hivatkozott. Sőt nemcsak az ott élő állampolgárai, hanem az 1992 óta ott tartózkodó békefenntartói védelmét hangoztatta. (Nekik az volt a feladatuk, hogy meggátolják a pártok által befolyásolt katonai formációk „rezsimterrorját”, illetve a konfliktuszónán kívül lehetőségük szerint segédkezhetek a grúz hatóságoknak jogtalan félkatonai szervezetek felderítésében.)⁵¹ Ezzel érthetővé válik, hogy az orosz diplomaták miért is döntöttek a beavatkozás mellett, amivel az 1945 óta létező *államok területi egységének sérthetlenségi* elvét felborították. Ez egyben azt is jelenti, hogy hiába hangoztatta a Nyugat (az élén az Egyesült Államokkal), hogy Koszovó esetéből nem lesz precedens, az amerikai diplomácia megásta a *status quo ante* sírját, de igaz, a ravaszt Moszkva húzta meg.⁵² Koszovó tehát mégis precedenst teremtett és - bár Moszkva továbbra sem ismeri el az államiságát – azokat az érveket használja fel a dél-oszétok megsegítésére, amiket az 1999-es szerbiai bombázáskor használt fel a NATO (megelőzni a humanitárius katasztrófát és a genocídiumot).

Összefoglalva, Grúziának precízen előkészített terve volt, melyet látszólag nemzetközi jogi szinten sem lehetett kifogásolni. Az orosz diplomácia viszont egy kiskapuvál felmenthette magát, ahogy Heidi Tagliavini svájci diplomata által vezetett vizsgálóbizottság 2009. szeptember 30-án kiadott hivatalos jelentésében deklarálta: a háborút Grúzia kezdte Dél-Oszétia *de facto* fővárosa, Cinvai megtámadásával, a grúz állítások az előzetes orosz támadásról hamisak.⁵³ Azt természetesen el kell ismerni, hogy Oroszország megszegte az Abháziával (1992 óta) és Dél-Oszétiával (1994 óta) életben lévő békeszerződéseit, amiért jogilag felelősségre kell vonni. Emellett be kell látni, hogy Abházia és Dél-Oszétia függetlenségének Moszkva általi elismerése nemcsak politikai,

⁵¹ Peter Roudik: Russia: Legal Aspects of War in Gergia. In: The Law Library of Congress – 14. September 2008.

⁵² Halasi Endre: Az orosz-grúz háború tanulságai II. http://kitekinto.hu/hatter/2008/09/04/az_orosz-gruz_haboru_tanulsagai_ii. (utolsó lehvás: 2011. november 1.)

⁵³ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8281990.stm> (Utolsó lehvás: 2011. november 1.)

hanem komoly következményekkel járó stratégiai hibának is bizonyult. Oroszország mindvégig vonakodott elismerni Koszovót, mert attól tartott, precedenst fog teremteni,⁵⁴ a két új állam elismerésével viszont pont ő változtatta meg a posztsovjet határokat erőszakos módon, „legitim” esélyt adva ezzel a csecsen, ingusföldi és dagestáni oroszellenes mozgalmaknak.⁵⁵

Az eset több nemzetközi vitás kérdésre hívta fel a jogászok figyelmét, amelyek a mai jogszabályok, jogforrások alapján nem tisztázhatóak egyértelműen. Például:

1. Mikor kezdődik a jogos védelem? Csupán akkor, amikor már ténylegesen támadás érte az adott államot, vagy korábban (hadüzenet, csapatok mozgósítása, diplomáciai fenyegetések)?
2. Szélesebb-e a jogos védelem kategóriája, mint a fegyveres támadásra vonatkozó válaszcselekvés? (Túlkapások, blokád alá vonás, közlekedési hálózat megbénítása)
3. És a legfontosabb: Több állam doktrínájában is megjelenik a *preempció*⁵⁶ történi hivatkozás, köztük az USA-éban, Ausztráliáéban, Izraelében és Oroszországéban. „Felfalhatja-e” a preempció a prevenciót?⁵⁷

Geostratégia, geopolitika

A bevezetőben felvázoltam, hogy a háború kitörésére milyen elméletek adhatnak magyarázatot. Francis Fukuyama hívta fel a figyelmet arra, hogy a liberális demokráciák célja a tekintélyelvű rendszerek modernizálása, gazdasági felzárkóztatása és a nemzetközi kereskedelembe való bekapcsolása. Ennek elérését azonban nehezítik a 21. századi tendenciák, melyek előtérbe helyezik az egyre növekvő lokalizmust és függetlenségi törekvéseket (lásd: Dél-Osztétia, Koszovó, Abházia, Baszkföld stb.).

⁵⁴ Tálas Péter: A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése (7. oldal)

⁵⁵ Rácz András: Az orosz haderőreform rövid áttekintése, 2008. (13-14. oldal)

⁵⁶ Azonnali katonai fellépés küszöbön álló veszély esetében.

⁵⁷ Hasonló eset történt meg 1981-ben, mikor Menahem Begin néhai izraeli miniszterelnök parancsot adott az iraki Oszirakban található atomerőmű lebombázására. Az akcióra azért került sor, mert Izrael úgy vélte, hogy amikor az elkészül, az lehetővé teszi számára az urán- és plutóniumdúsítást, amivel atomfegyvert állíthat elő. Az eset hatalmas felháborodást keltett, végül a nemzetközi közösségek is jogszerűtlennek ítélték.

Robert Kagan – külpolitikai kommentátor – szerint az új világrendet már nem az ideológiai szembenállás, hanem a nacionalizmus újbóli térnyerésre fogja meghatározni, ami már megmutatkozott a Balkánon is (etnikai nacionalizmus) és most Oroszországban is megjelent a perifériaterületekért folytatott harcok során (nagyhatalmi nacionalizmus). Oroszország délnyugati határán egy geopolitikai törésvonal jelent meg, amibe Grúzia éppúgy beleesik, mint Lengyelország, Lettország, Litvánia, Ukrajna vagy Közép-Ázsia.⁵⁸ Ezen geostratégiai törésvonalak metszéspontjában fekvő térségek feletti befolyásért nagyhatalmi versengés indult meg, melyben részt vesz Oroszország, az Európai Unió, az Egyesült Államok, kiegészülve regionális hatalmakkal – Törökország, Irán – illetve nemzetközi szervezetekkel (FÁK, CSTO⁵⁹, GUAM⁶⁰, NATO). A legfontosabb stratégia energiahordozó a kőolaj és a földgáz, amelyből a Kaszpi-tengeri régióban a világ tartalékainak nagyjából 5 százaléka lelhető fel. Ahhoz, hogy a kitermelés megbízhatóan, de legfőképpen folyamatos ellátás biztosítva történjen, elengedhetetlen a kaukázusi területek stabilitása. Nyilvánvalóan erről különböző elképzeléseik vannak a nagyhatalmaknak. Még Oroszország a konfliktusok fenntartásában érdekelt, az energiatranszportot politikai fegyverként használja (gázlezárások, gáz-árviták, zsarolások), addig az USA a térség stabilizációjára próbál megoldást találni. Az ex-szovjet szatellitállamokat megbízható partnerekké akarja tenni, sürgeti NATO-csatlakozásukat, melyek hosszabb távon olaj- és földgázexportot jelentenének számára az eurázsiai régióból.⁶¹ Alternatív lehetőségként az Orosz Föderációt elkerülő kőolaj-vezetékeket terveznek: Kína-Kazahsztán (*Atasu-Alashankou*), *Baki-Tbiliszi-Ceyhan* útvonalon (világoszöld), de említhetnénk a Déli-Áramlat riválisaként megtervezett *Nabucco* vezetéket (világosbarna) is, amely Törökországon, Bulgárián, Románián és Magyarországon át exportálná az olajat az Európai Unióba (lásd 2. Számú térképrészlet köv. oldal). Csak ezzel lenne megelőzhető

⁵⁸ Czene Gréta: A grúzai háború és az új nemzetközi rendszer (2008)

⁵⁹ Collective Security Treaty Organisation. Regionális katonai együttműködés, egyfajta „ellen-NATO”. Lényege: ha a tagok bármelyikét támadás éri, a többi a segítségére kell hogy siessen. Kedvezményesen vásárolhatnak egymástól (Oroszországtól) fegyvereket.

⁶⁰ Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova által létrehozott szervezet. Célja a modernizáció, gazdasági fejlődés, demokratizálódás, érdekek együttes artikulálása.

⁶¹ David J Kramer: Resetting U.S.—Russian Relations: It Takes Two

ugyanis az EU oroszoktól való gázfüggőségének 25-ről 45 százalékra történő növekedése (2030-ra prognosztizált adat).⁶²

A fentiek tükrében azt is szeretném bemutatni, hogy a háború kitörésének nemcsak társadalmi (nacionalizmusok kialakulása) okai, nemzetközi jogi előzményei és következményei voltak, hanem egy olyan sértett birodalmi tudatból eredő félelem is, amely végül lépésre késztette Moszkvát. Gyakran elfeledkeznek erről ugyanis a nyugati elemzők, hogy Oroszországra rendkívül fenyegetően hat Amerika kaukázusi jelenléte (amelyet ők „közel-külföldnek”⁶³ neveznek), illetve a NATO és maga az Európai Unió keleti terjeszkedése. Várható volt tehát, hogy az orosz külpolitika kényszerítő módon – megelégedve a 10 éve tartó visszavonulást – fel fog lépni az amerikai hegemonia ellen. Oroszország élt a grúz támadások adta lehetőségekkel, hogy gazdasági revansot is vehessen. Az abház és a dél-oszét területek biztosítása után blokád alá vette a – mindkét autonóm területen kívül eső – Fekete-tenger partján lévő Poti városát. Ez a település Grúzia legjelentősebb gazdasági pontja, hiszen ide fut be az azeri olajat szállító vezeték, ahonnan pedig tartályhajókkal szállítják tovább Törökországba és Ukrajnába az olajat.⁶⁴

⁶² Ivars Indans: Relations of Russia and Georgia: Developments and Future Prospects. In: Baltic Security & Defence Review (Volume 9, 2007)

⁶³ eredetiben „near abroad”

⁶⁴ Az exportálásra kerülő azeri olaj Oroszország nélkül hagyja el a térséget (sérti az érdekeit), ráadásul 38%-a a British Petroleum tulajdonában van.

Geostratégiai szempontból nézve tehát győztesen jött ki a küzdelemből, elrettentve ezzel a környező országokat. Azerbajdzsán, Üzbegisztán, és Türkmenisztán például ezért hátrált ki a Nabucco-vezeték megvalósításának terveiből, s újabb szállítási megállapodásokat kötött Moszkvával.

Az Európai Unió ellentétben az USA-val képtelen a határozott, tekintélyparancsoló fellépésre, éppen ezért az orosz kormányzatnak mindig is Amerika fogja a legnagyobb veszélyt jelenteni. Az EU hiteles fellépését jelentős mértékben nehezíti, hogy belső struktúrájából adódóan az összes tagországnak meg kell egyeznie ahhoz, hogy Lady Cathrine Ashton valóban egységes külpolitikai véleményt tudjon megfogalmazni. Ez a bürokratikus eljárás annyira lelassítja a folyamatokat, hogy csak jelentős késéssel tud reagálni a körülötte zajló eseményekre. Ezt pedig nemcsak a grúz-orosz háború esetében figyelhettük meg, hanem 2009-ben a koppenhágai klímacsúcson is, ahol mivel nem létezett egységes EU álláspont, az USA csak Kínával és Brazíliával volt hajlandó egyezkedni. Mindezek mellett megemlíthetnénk az észak-afrikai konfliktusokat is, ahol Lady Ashton csupán megkésve tudott konszenzusos véleményt megfogalmazni, mert minden tagállam másképp állt a kialakult helyzethez. Ezzel az orosz vezetés is tisztában volt, és mivel „fizikai” fenyegetést az EU nem jelentett számára, a gáz pedig Oroszországon keresztül érkezik az európai tagállamokba, elég volt az Egyesült Államokra koncentrálnia.

Ugyanakkor az amerikai szerepet sem szabad túlértékelni. Washington csak verbálisan állt ki a kis kaukázusi állam mellett, „kézzel fogható támogatást” és valóban támogató diplomáciai döntéseket viszont nem hozott. Két alapvető célját már az 1999-es kaukázusi stratégiájában (USAID) is megfogalmazta. Az elérendő külpolitikai célok egyike az, hogy a bizonytalan államok (Oroszország, Irán) között fekvő, földrajzi értelemben is csomópontnak tekinthető kaukázusi országokat gazdaságilag és politikailag stabilizálja. A másik cél kifejezetten Grúzia kulcsfontosságú tranzithelyzetére utal. Az USA törekszik a transzatlanti és általában a Nyugat felé irányuló kőolaj- és földgázexport biztosítására, amit a legkönnyebb módon a NATO csatlakozás elősegítésével érheti el.⁶⁵ A legutóbbi csúcstalálkozót 2008 áprilisában Bukarestben tartották meg, ahol a tagok azonban egységesen mondtak nemet Grúzia és Ukrajna csatlakozási szándékára, mondván a két ország nem áll készen erre a lépésre. Valószínűleg ez a lehető legjobb döntés volt a

⁶⁵ Romsics Gergely: Az Egyesült Államok és a grúz-orosz konfliktus. In: A grúz-orosz válság értékelése (2008)

tagok részéről, még Amerikától is, mert amennyiben áprilisban Grúzia aláírja a csatlakozási szerződéseket, úgy a 3 hónap múlva bekövetkező háborúban a NATO Alapokmányának 5. cikkelyére⁶⁶ hivatkozva világméretű háborút robbanthatott volna ki. Amerikának pedig nem érdeke, hogy háborúba sodorja magát, vagy, hogy egy újabb hidegháborús időszak vegye kezdetét.⁶⁷ Mint ahogy nem célja, hogy Oroszországot elszigetelje, de törekszik a befolyásának csökkentésére, amivel biztonságosabbá válhatna számára az energiaszállítás. Így nem feltétlenül kell külön jelentőséget tulajdonítani az amerikai-grúz kapcsolatoknak, hanem érdemes azokat az amerikai-kaukázusi kapcsolatok szélesebb kontextusában értelmezni. Ez a politika pedig mindaddig megengedi Moszkvának a presztízs- és geopolitikai korrekciókat, amíg a *modus vivendi* segítik elő. Csak abban az esetben számíthatunk az amerikai beavatkozás intenzívebbé válására, ha a korrekció túl agresszív válik és energiapolitikai sérelmek érik Washington. Bár még ekkor sem lesz érdeke irracionálisan viselkedni, háborút indítani Oroszország ellen, hanem egyfajta diplomácia licit kezdődik meg, mely vagy a felek megállapodásával zárul, vagy diplomáciai hidegháború veszi kezdetét.⁶⁸

Összegzés, konklúziók

A dolgozatom elején azokra a kérdésekre kívántam választ adni, hogy a hidegháború hogyan ért véget a Szovjetunió felbomlásával, hogyan zajlott le az utódállamok létrejötte és ez miként változtatta meg a status quo-t, azaz hogy alakult ki az unipoláris világrend. Az alma-atai és a paskeni tárgyalássorozatokon az utódállamok nem tudtak minden problémát megoldani, 1992-ből visszamaradtak a „befagyasztott konfliktusok”, köztük Grúzia

⁶⁶ NATO alapokmány 5. cikkely:

„A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek; és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben, azonnal megteszi azokat az intézkedéseket - ideértve a fegyveres éri alkalmazását is -, amelyeket a békének és biztonságnak az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart.” (1949. április 4.)

⁶⁷ Jon E. Chicky: The Russian-Georgian War: Political and Military Implications for U.S. Policy (February 2009)

⁶⁸ Romsics Gergely: Az Egyesült Államok és a grúz-orosz konfliktus. In: A grúz-orosz válság értékelése (2008)

szakadár területeinek ügye. Az orosz-oszét és grúz ellentétek évről évre nagyobb gondot okoztak, a 2003-as rezsimeváltást pedig már alig tudta tolerálni a különösen érzékeny orosz diplomácia. Mindkét fél megkezdte katonai modernizációját, Moszkva a kaukázusi régióba vezényelte csapatait. Az összecsapásra végül 2008 augusztusában került sor, csupán 5 napig tartott és Grúzia okkupációjával zárult. Nicolas Sarkozy közbenjárására 1 héten belül megkezdődhettek a béketárgyalások, melyek végén Oroszország visszavonult a megszállt területekről, de két új független állam került a világtérképre. Abházia és Dél-Oszétia államiségét persze azóta is csak 4 állam ismerte el (Venezuela, Nauru, Nicaragua, Tuvalu), és a közeljövőben sem számíthat sokkal több ország legitimáló szavára.

Három különféle aspektusból igyekeztem bemutatni a Grúziában lezajlott eseményeket. Először a nemzetközi kapcsolatok elméletében kerestem magyarázatot arra, hogy miért éppen a Kaukázus ezen területén volt a konfliktusok gócpontja. Úgy gondolom, hogy a kialakult helyzethez jelentős mértékben hozzájárult a rózsás forradalom során történt hirtelen rezsimeváltás, a nacionalizmusok elterjedése, a demokratizálódással járó instabilitás megnövekedése, illetve az, hogy Moszkva még mindig képtelen volt sértett birodalmi tudatát maga mögött hagyni, s megszabadulni revizionista törekvéseitől.

A háború nemzetközi jogi szinten is több okból kifogásolható. Igaz, a grúzok megsértették a konfliktusok békés rendezésének elvét, - és bár az oroszok jogszerűen vonultak be az országba - viszont nem voltak tekintettel az *uti possidetis* elvére, mikor erőszakkal elmozdították a posztszovjet határvonalakat, legitim esélyt adva ezzel az ingusföldi, dagesztáni és csecsen oroszellenes erőknek a függetlenedésre. A körülmények tisztázása után a Tagliavini svájci diplomata által vezetett vizsgálóbizottság Moszkvát felmentette a grúz vádak alól, de jogi felelősségre vonásra a többi jogsértés miatt jelenleg is zajlik.

Végül egy geopolitikai áttekintésből azt a következtetést látom levonhatónak, hogy a harcok mind (gazdaság)politikailag, mind pedig katonailag motiválva voltak. Grúzia érdekelt volt a nyugati tőkében, hosszú távú befektetésekben, és egy Oroszországot elkerülő kőolaj-vezeték kiépítésében. Az orosz politika persze ezt nem engedhette meg, épp ezért a háború tökéletes ürügyét felhasználva megbénította a grúz infrastruktúrát, blokád alá vonta Poti városát, és ezzel megszűnt az azeri olaj nyugat felé történő exportálása. Ezzel a stratégiai lépéssel sikeresen félemlítette meg a többi közép-ázsiai országot, akik sorra hátráltak ki a Nyugattal kötött Moszkvát megkerülő vezeték-tervekből.

Látható, hogy Moszkva saját regionális ambícióit tekintve kellőképpen motivált és rendelkezik is egy rövid, és kiterjedésében korlátozott helyi háború megvívásához szükséges katonai képességekkel,⁶⁹ ezért az ötnapos háború Grúzia (és persze Dél-Oszétia) politikai és gazdasági erejének meggyengülésével végződött. Grúziáról most hosszú ideig tárgyalni sem lesz érdemes az EU keleti partnerségével vagy NATO csatlakozásával kapcsolatban. Legfontosabb a lokális problémák megoldása lesz, pl.: a harcok után kialakult ütközőzóna felszámolása. Továbbá döntéseket kell hozni az autonóm területek és Grúzia újraépítéséről. Elképzelhető, hogy Oroszország vállalja a kérdéses városokban az épületek és az infrastruktúra helyreállítását, végleg magához láncolva ezzel az oszéteket, miközben a Nyugat a grúz gazdaság beindításával foglalkozna. Ez a legvalószínűbb forgatókönyv, de a kaukázusi államban élők azzal járnának a legjobban, ha kompromisszumos megoldás születne és hosszú távú beruházások részese lehetne a térség.

Kitekintés

Már az 1999-es koszovói NATO intervenció óta revizionista törekvései voltak Moszkvának, önbizalmát pedig csak növelte a 2008. augusztusi csatározás pozitív kimenetele. Ez arra fogja sarkallni, hogy az újonnan kialakuló nemzetközi rendben és a világpolitikában ismét bátrabban jelenjen meg, bár az EU és a NATO keleti bővítése továbbra is fenyegetést jelent számára. Ha viszont képes lesz kibújni sértett birodalmi köntöséből, újragondolhatja neoimperialista stratégiáját és új nyugat-politikába kezdhet. Ennek részeként törekedni fog arra, hogy integrálja magát a globális kereskedelembe, anélkül, hogy külső politikai befolyás alá kerülne. Jó kapcsolatokat próbál kiépíteni a többi feltörekvő hatalommal, Kínával, Törökországgal, Indiával és Brazíliával. Valamint törekszik létező entitásként kezelni az Európai Uniót, néhány állam – pl. Németország – kulcsszerepére fókuszálva.⁷⁰

Természetesen a posztszovjet területek felől érkező olaj- és gázvezetékek feletti ellenőrzése végett továbbra is versengeni fog az EU-val és szomszédjaival is. Sőt, kellőképpen erős lehet hozzá, hogy átformálja az egész európai biztonsági intézményrendszert, mivel Brüsszel nem vált olyan erőssé az idők folyamán, mint azt

⁶⁹ Rác András: Az orosz haderőreform rövid áttekintése (2008). 13. oldal

⁷⁰ Ivan Krastev & Mark Leonard: The Spectre of a Multipolar Europe, The European Council on Foreign Relations, October 2010.

korábban remélték. Ez abban is kiütközött, hogy az EU nem tudta megakadályozni a koszovói krízist, lelassítani a csapatok összecsapását a Kaukázusban, ahogy a Moszkvát elkerülő gazdasági útvonalat sem tudja megvalósítani. Ezek globális szintérben azt jelentik, hogy Európa mint központi szereplő lassan elveszítetni látszik nemzetközi politikai befolyását. Washington egyre kevésbé érdekelt Európában, és úgy látszik, hogy az új, szuverenitásban gondolkodó globális erők is – mint pl. Kína – aláássák az „EU unipoláris pillanatát”.⁷¹ Az eddigi demokráciaterjesztés, amely a liberális értékek és intézmények megosztásán alapult, megszűnik, helyébe pedig a kontinens nagyhatalma között folyó érdekalapú realista versengés kerül, melyet a perifériákért vívnak. Ezek kisebb villámháborúval járhatnak, de összességében megdőlni látszik a neorealisták elmélete, miszerint a multipoláris világrend instabilitásából következően megszorodnak a háborúk. A nagyhatalmak között ugyanis kevesebb háború tört ki eddig, mint valaha.

Összefoglalva, a hatalmi erőegyensúlyon alapuló többpólusú rendszerben egymással ellentétes nemzeti érdekek versenyezhetnek. Úgy látszik, a decentralizált, kissé anarchikus rendszerben az államok igyekeznek mindenféle függőségeiktől megszabadulni, de legalább is az erre való törekvés fogja meghatározni a magatartásukat. Bár kisebb csaták, viszonylag sűrűn előfordulhatnak, főleg a perifériákon, nagyhatalmak közötti, elhúzódó háborúk nem valószínűek. Főleg akkor, ha a Nyugat el tudja majd fogadni, hogy a feltörekvő – nem feltétlenül szövetséges – államoknak is vannak érdekeik, és ezekre a kihívásokra megfelelően tud majd válaszolni.⁷²

Bibliográfia

Andrei P. Tsygankov és Matthew Tarver-Wahlquist: Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide In: Foreign Policy Analysis (2009/5)

Aphrasidze, David & Siroky, David: Frozen Transitions and Unfrozen Conflicts, Or What Went Wrong in Georgia? 2010. (tanulmány)

⁷¹ Ivan Krastev & Mark Leonard: The Spectre of a Multipolar Europe, The European Council on Foreign Relations, October 2010.

⁷² Czene Gréta: A grúziai háború és az új nemzetközi rendszer (2008). Pp: 6.

Bremmer, Ian: The J Curve, A New Way to Understand Why Nations Fall and Rise. Simon and Schuster (2006)

Chicky, Jon E.: The Russian-Georgian War: Militical and Military Implications for U.S. Policy. Central Asia- Causasus Institute, February 2009. (tanulmány)

Cory Welt: The thawing of a frozen conflict – The internal security dilemma and the 2004 prelude to the Russo-Georgian War. In: Europe-Asia Studies Vol. 62, 2010. január (tanulmány)

Czene Gréta: A grúziai háború és az új nemzetközi rendszer. 2008. (tanulmány)

Fukuyama, Francis: The End of History and the Last Man. Free Press, 1992.

Halasi Endre: Az orosz-grúz háború tanulságai II. http://kitekinto.hu/hatter/2008/09/04/az_orszagruz_haboru_tanulsagai_ii. (utolsó lehvívás: 2011. november 4.)

Huntington, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Foreign Affairs, 1993

Huntington, Samuel P.: Political Order in Changing Societies (1968)

Indans, Ivars: Relations of Russia and Georgia: Developments and Future Prospects. In: Baltic Security & Defence Review (Volume 9, 2007)

Jervis, R.: Perception and Misperception in International Politics Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1976

Kaplan, Robert: The coming anarchy. The Atlantic Monthly, 1994.

Krastev, Ivan & Leonard, Mark: The Spectre of a Multipolar Europe, The European Council on Foreign Relations, October 2010.

Medvedev, Dmitry: Why I Had to Recognise Georgia's Breakaway Regions. Financial Times, 2008. augusztus 26. (cikk)

Meyer, Christopher: A return to 1815 is the way forward for Europe (2008) (tanulmány)
In: Nemzet és Biztonság 2008 /szeptember. *Tálas Péter*: A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése (cikk)

Posen, B.R.: The Security Dilemma and Ethnic Conflict, Survival, 35, 1993/1, tavasz

Rácz András: Az orosz haderőreform rövid áttekintése. Bp., Magyar Külügyi Intézet. 2008.

Romsics Gergely, Rácz András, Hoffmann Tamás, Deák András György: A grúz-orosz válság értékelése. Szerk.: Tevelyné Kulcsár Andrea. Bp., Magyar Külügyi Intézet, 2008.

Roudik, Peter: Russia: Legal Aspects of War in Gergia. In: The Law Library of Congress – 14. September 2008.

Snyder, J. & Jervis, R.: Civil War and the Security Dilemma, In: Walter, B.F. & Snyder, J. (eds) (1999) Civil Wars, Insecurity, and Intervention, New York, Columbia University Press

Szénási Éva: Elméletek az európai egységről I., Immanuel Kant: Az örök béke (Zum Ewigen Frieden) 51. Oldal

The Economist, Murky: trouble across the border, and for Georgia's boisterous president. The Economist, 2005. október 2.

The Washington Quarterly 2010/January. *David J. Kramer*: Resetting U.S.—Russian Relations: It Takes Two (cikk)

Torbakov, Igor: The Georgia Crises and Russia-Turkey Relations. The Jamestown Foundation, 2008. (tanulmány)

Weber, Max: Politika mint hivatás, Budapest, Kossuth Kiadó ZRT, 1995

Wendt, Alexander: Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. International Organization (1992)

Wohlforth, William C.: Honor as Interest in Russian Decisions for War. In: Honor Among Nations: Intangible Interests and Foreign Policy. Washington, DC: Ethics and Public Policy Center, 1998.

Zevelev, Igor: Russia and Its New Diasporas. Washington, D.C.: The U.S. Institute of Peace Press, 2001.

Zevelev, Igor: Russia's Policy toward Compatriots in the Former Soviet Union. In: Russia in Global Affairs 1 (January – March 2008)

Internetes linkek:

http://www.honvedelem.hu/cikk/0/12208/nogradi_gyorgy_oroszgruz_haboru.html (utolsó letöltés: 2011. november 14.)

http://atv.hu/belfold/2008_aug_magyarország_is_erintett_a_gruziai_haboruban_video.html (utolsó letöltés: 2011. november 14.)

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8281990.stm> (Utolsó lehvás: 2011. november 14.)

http://rbth.ru/articles/2011/08/12/huddling_with_saakashvili_13252.html (Utolsó lehvás: 2011. november 13.)

<http://www.rferl.org/content/article/1072724.html> (Utolsó lehvás: 2012. április 4.)

Képlegyzék:

1. Térképrészlet a Nagy-Kaukázusról: Grúzia és szakadár területei – 3. oldal (forrás: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/88/Georgia%2C_Ossetia%2C_Russia_and_Abkhazia_\(hu\).svg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/88/Georgia%2C_Ossetia%2C_Russia_and_Abkhazia_(hu).svg) – utoljára letöltve: 2012. április 4.)
2. Térképrészlet a Grúzián áthaladó gáz- és olajvezetékekről: a BTC-ről és a tervezett Nabucco-ról. (forrás: http://m.blog.hu/me/medeq/image/Baku_pipelines_svg.png - utolsó letöltés: 2012. április 4.)